

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

WAT IS EIGENLIJK HUMANISME?

Het gebeurt nog al eens, dat mensen zeggen: dat humanisme is nu wel mooi, maar het is zo vaag; wat is het nu eigenlijk precies? Misschien heeft u zich dat ook wel eens afgevraagd. Laten we daar dus eens een kwartiertje met elkaar over praten. Nu zou ik natuurlijk kunnen beginnen met de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond voor te lezen; dan zou u in ieder geval enkele heel nauwkeurig omschreven kenmerken van het moderne humanisme horen. Bijvoorbeeld dat de mens geacht wordt een waardebesef te hebben, dat hij bereid moet zijn zich in denken en doen redelijk te verantwoorden, dat hij als mens geëerbiedigd moet worden, enz. Maar dat zijn ook niet meer dan kenmerken en uit de kenmerken die iets hebben, kan men toch nog maar gebrekkig afleiden wat dat iets eigenlijk is. Als ik van een hond zeg, dat het een zoogdier is, dat zijn nagels niet kan intrekken, (zoals een kat) enz., dan hoor ik wel de kenmerken van de hond, maar wat een hond eigenlijk is, weet ik toch pas goed, als ik er eens een gezien heb.

Zo is het nu ook met het humanisme, en eigenlijk met iedere levensovertuiging. Die moet ik ook eerst gezien hebben, dat wil zeggen: beleefd, voor ik weet wat het eigenlijk is. Men kan iemand nu eenmaal een levensovertuiging niet aanpraten. Op zijn best kan men door zijn woorden bij de ander herinneringen opwekken aan wat die ander zelf ervaren of gedacht heeft en zodoende begrip wekken voor wat men eigenlijk bedoelt. Zo is het ook met het humanisme. Als ik erover spreek, dan zult u mij niet dikwijls over de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond horen praten. Liever zeg ik dat met mijn eigen woorden waar het voor mij op aan komt. Kenmerkend voor alle humanisme is in ieder geval, dat het uitgaat van de mens. Niet omdat die mens als het middelpunt van het heelal moet worden beschouwd, dat weten we wel beter, maar omdat die mens nu eenmaal het meest voor de hand liggend gegeven is. Zo gezien hoeft het humanisme niet noodzakelijkerwijze in tegenstelling te staan tot godsdienstig geloof, en zo zijn er dan ook katholieke en protestantse humanisten. Maar te allen tijde zijn er ook humanisten

geweest die de waarheid van de Goddelijke openbaring niet konden inzien en hun aantal neemt in de moderne tijd hand over hand toe. Dat is een ervaringsfeit. Dat is bij hen geen onwil, of lafheid, of gemakzucht, maar zij kunnen eenvoudig Gods werkelijkheid niet beamen, omdat zij die werkelijkheid nu eenmaal niet ervaren. Daarom gaan zij uit van het mens zijn dat hun gegeven is en dat zij wel ervaren. Over die humanisten en hun humanisme gaat het hier, als we spreken over het moderne humanisme, zoals dat bijvoorbeeld leeft in de kringen van het Humanistisch Verbond.

Maar nu vraagt men misschien of dit humanisme dan eigenlijk wel wat anders is dan gewone menselijkheid? Daar zou ik op twee manieren op willen antwoorden. Allereerst moet men zeggen: Inderdaad, gewone menselijkheid, wat zou het anders zijn? Het humanisme wil ook niet anders dan een beroep doen op gewone menselijkheid. Maar daar moet ik wel meteen iets aan toevoegen; is die menselijkheid eigenlijk wel zo gewoon? Alle andere levende wezens leven volgens een vast patroon; ze komen vrijwel volleerd ter wereld en kunnen zelfs niet eens veel van hun natuurlijke levenspatroon afwijken; hun leven beweegt zich langs bijna onveranderlijke banen. Heel anders is dat bij de mens. Hij moet zijn leven zelf maken; hij moet alles leren, en met vallen en opstaan zijn weg vinden; zijn leven ontplooit zich door voortdurende beslissingen. Gewone menselijkheid? Men kan beter zeggen: bewuste menselijkheid. Want de mens moet bewust mens worden. Bewust! Dat is niet hetzelfde als theoretisch of moeilijk.

personalia

Dr. J. P. VAN PRAAG. Geboren 11 mei 1911 te Amsterdam. H.B.S., staatsexamen, studie Nederlands, geschiedenis (en pedagogie) aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam. Leraar, later corrector, aan het gemeentelijk lyceum te Dordrecht. Thans lid van Gedeputeerde Staten in de provincie Zuid-Holland. Voorzitter van het Humanistisch Verbond en de International Humanist and Ethical Union.

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 4 november 1962

Velen kunnen nauwelijks onder woorden brengen wat ze bedoelen, en dat hoeft ook niet. Maar de richtlijn van hun menselijk bestaan hebben ze ontdekt. En dat wil nog helemaal niet zeggen, dat ze die richtlijn altijd volgen, want mensen zijn van nature geneigd hun menselijkheid te verloochenen. Ook daarom is de term gewone menselijkheid nogal misleidend. Want deze menselijkheid is helemaal niet zo gewoon, dat weten we allemaal uit de dagelijkse ervaring; ze is tamelijk uitzonderlijk en veel meer een poging dan een feit; veel meer een taak dan een werkelijkheid. Daarom heeft de mens de behoefte zich op zijn bestaan te bezinnen; te trachten een richtlijn in dat bestaan te ontdekken; en de krachten te mobiliseren, die hem in staat stellen die richtlijn te volgen. En dat alles tezamen is nu humanisme, dat wil zeggen, bewuste, gerichte, geactiveerde menselijkheid.

De mensen duiken tezamen op in een ondoorgrondelijke wereld. Uit de oceaan van het zijn steken zij het hoofd op om daarna weer in die oceaan te verzinken. Zij leren hun wereld kennen, maar niet doorgronden. Zij weten veel, heel veel zelfs, van die wereld, maar zij weten niet waarom de wereld is zoals hij is. Zij weten van elkaar en van de wereld, maar zij weten niet vanwaar noch waarheen. Zij beseffen slechts een schakel te zijn in een oneindig gebeuren, waarin zij een volstrekt eigenaardige vorm van zijn vertegenwoordigen; een zijn dat zich ontplooit tezamen met het zijn van anderen door voortdurende beslissingen. Daarom kan het menselijk bestaan zich niet onttrekken aan voortdurende verantwoording, omdat het tegelijk gericht is op het zelf en op de andere, op zelfhandhaving in gemeenschap. Het is een bestaan, gekenmerkt door zelfontplooiing in medemenselijkheid. Ook dat is humanisme: zelfontplooiing in medemenselijkheid, of zoals een eenvoudig man het eens kort en krachtig zei: anti-egoïsme. Dat wil dus niet zeggen: ontkennning van het eigenbelang, maar erkenning van het onverbreekelijke samenhangen tussen eigenbelang en menselijke gemeenschap.

Dat is al een tweede omschrijving van humanisme; de eerste was: bewuste, gerichte, geactiveerde menselijkheid; nu zeggen we: zelfontplooiing in medemenselijkheid. Maar men kan ook nog heel andere uitdrukkingen gebruiken. Dat is met het godsdienstig geloof net zo; dat kan men ook op vele manieren onder woorden brengen, zoals het geloof in Christus, de verlosser, het geloof in een rechtvaardige en liefhebbende Vader, het geloof in de eeuwige zaligheid, en nog zoveel andere aanduidingen meer. Dat geldt trouwens niet alleen voor levensovertuigingen, maar voor allerlei levenservaringen. Dezer dagen hoorde ik op een conferentie iemand betogen dat bijvoorbeeld het begrip liefde heel gemakkelijk te definiëren valt, namelijk als het gevoel, dat je voelt, als je voelt, dat je iets voelt, waarvan je voelt, dat je het nooit gevoeld hebt. Een aardig woordenspelletje dat vooral duidelijk maakt, dat zoiets als liefde met woorden helemaal niet duidelijk te maken is. Zo is het ook met het humanisme. Het enige wat men doen kan is antwoord geven op de vraag die gesteld wordt, als

men zegt: Wat is dat humanisme nu eigenlijk? Want men bedoelt met die vraag lang niet altijd hetzelfde. Soms zal het antwoord moeten luiden: Het is een pogen om leven en wereld te verstaan met menselijke vermogens (en dan met de erkenning dat bij dit pogen heel wat vraagtekens blijven staan).

Een andere keer zal men antwoorden: De verwerkelijking van moderne menselijkheid in de moderne wereld. En weer een andere keer: Het leggen van een zin in een verwarrend bestaan. Het is duidelijk dat deze antwoorden passen in verschillende omstandigheden en tegenover verschillende vragenstellers. Het komt er maar op aan dat de humanistische overtuiging voor ons geen theorie is gebleven, maar een stuk van ons leven is geworden. Dan zullen we zelf in allerlei omstandigheden en tegenover verschillende vragenstellers de juiste woorden vinden om precies en duidelijk te zeggen wat het eigenlijk voor een mens betekenen kan. Maar ik geloof eigenlijk, dat degenen die vraagt wat humanisme nu toch precies is, dikwijls nog heel iets anders bedoelt. Namelijk niet wat het is, maar wat je er aan hebt; wat je er mee doen kunt. En dat is natuurlijk een heel andere vraag. Er zijn trouwens mensen genoeg die menen, dat men helemaal geen levensovertuiging nodig heeft, „om er iets mee te doen”. Zij zeggen liever van geval tot geval te beslissen wat ze doen moeten zonder dat daar een algemene richtlijn bij te pas komt. Nu moeten we natuurlijk allemaal van geval tot geval onze beslissingen nemen, en dat doen we ook; hoe zou het anders kunnen. Maar ik geloof er niets van dat de meeste mensen daarbij niet een soort algemene richtlijn hebben: zo iets als dat het vlees beter is dan de benen, dat je moet zorgen niet het slachtoffer te worden, of ook dat je wat voor anderen over moet hebben, dat je voor je gezin moet zorgen je werk goed te doen, enz. Alleen die richtlijnen zijn ze zich volstrekt niet bewust. Het humanisme is nu een samenhangende opvatting die onze richtlijnen met elkaar in verband brengt en zo ook kritiseert; als dat nodig is. Het stelt ons in staat zonder veel theoretiseren al onze levenservaringen, en levensinzichten, onze bekwaamheden en onze vermogens te mobiliseren en in iedere afzonderlijke beslissing te doen meespelen. Het maakt dat we met onze volledige persoonlijkheid deel nemen aan de levenssituaties en het geeft daardoor aan ons doen en laten een heel bepaalde kleur. Het is ook een soort kompas dat ons in staat stelt de rich-

rectificatie

In het „Woord van de Week” nr. 43 van 21 oktober 1962 is in de tekst van de lezing van de Heer G. Stuiveling een storende drukfout geslopen.

Op pagina 2, rechtse kolom, regel 16 van boven staat:

„hebben zij een klein aandeel gehad”,

dit moet zijn:

„hebben zij geen klein aandeel gehad”.

Wij bieden de auteur en onze lezers onze welgemeende verontschuldiging aan.

ting te bepalen in heel verschillende en onoverzichtelijke omstandigheden. Het verschaft ons geen toverwoord, dat alle moeilijkheden oplost en ook geen receptenboek dat we automatisch kunnen toepassen. Maar uit het mens- en wereldbeeld van het humanisme volgen enkele grondgedachten die ons steunen in de praktische beslissing, zo als vrijheid en gelijkgerechtigheid, eerbiediging en verbondenheid, die aan onze overtuiging een nieuwe kracht en een eigen kleur ontleenen.

Zulke grondgedachten versterken bijvoorbeeld een democratische levenshouding. En democratie is dan niet een technisch spel van de helft plus een, maar een zo groot mogelijke eerbiediging van de enkeling in zijn overtuiging en zijn belangen. Niet meerderheidsmacht maar minderheidsrecht; en de bereidheid tot gedachtenwisseling, samenwerking en rechtvaardigheid. Maar ook in het persoonlijk leven kunnen zulke grondgedachten door de humanistische overtuiging geactiveerd worden. In het gezin betekenen ze wederzijdse erkenning van elkaars persoonlijkheid; vrijheid die geen onverschilligheid is, maar berust op toewijding aan elkaar; de bereidheid om ieder, ook het kind de kans te geven zijn eigen fouten te maken en daarvan te leren, geen vrijbuitery, maar ook geen autoritair machtsvertoon, geen onderdanigheid, maar ook geen harte-loosheid.

Voor dit alles heeft ons levensinzicht wel degelijk praktische betekenis. En het stelt ons bovendien in staat de lijn van de menselijkheid in het oog te houden temidden van verwarring en ontmoediging, temidden van

onvoorstelbaar lijden en ellende, temidden van tekort, schuld en dood. Want een levens-overtuiging is er niet alleen voor rozige tijden, maar ook voor de tijd als de nood aan de man komt. Het humanisme leert ons ook volharden en voortgaan, als het leven, misschien van de hele mensheid op het spel staat, zoals in de afgelopen weken met de Cuba-crisis. Het zegt ons niet rechtstreeks of we stelling moeten nemen vóór of tegen Kennedy, vóór of tegen Chroestjow. Daarvoor is ook politiek inzicht en beoordeling van de feiten nodig. Maar het verhindert ons de tegenstellingen in de wereld alleen in zwart en wit te zien; het doet ons vragen naar recht en menselijke ontplooiing in alle kampen. En vooral, het doet ons beseffen, dat er zelfs onder de ergste omstandigheden maar één uitweg voor ons is; het in stand houden van de medemenselijkheid en scheppende krachten van menselijk samenleven.

Want als er een toekomst voor ons is, dan is die gelegen in de wijze, waarop we onder alle omstandigheden onze taak vervullen en onze mogelijkheden verwerkelijken om aan Oost en West en blank en gekleurd te tonen hoe het menselijk leven de moeite waard kan zijn zonder gezamenlijke zelfmoord. Daarbij gaan we nu blijkbaar langs de rand van de afgrond. Maar we kunnen dat volhouden als we beseffen dat we daarbij deel hebben aan het avontuur van de menselijke ontplooiing in een onmenselijke wereld. Dat is dan meer een omschrijving van humanisme, en voor het heden misschien de meest toepasselijke.

J. P. VAN PRAAG.

de zee

„Wie schrijft, schrijf’ in den geest van deze zee
of schrijfve niet; hier ligt het maansteenrif
dat stand houdt als de vloed ons overvalt
en de cultuur gelijk Atlantis zinkt;
hier alleen scheert de wiekslag van het licht
de kim van het drievoudig continent
dat aan ons lied den blanken weerschijn schenkt
van zacht ivoor en koolzwart ebbenhout,
en in den dronk den geur der rozen mengt
met de extasen van den wingerdrank.
hier golft de nacht van ’t dionysisch schip
dat van de Zuilen naar den Hellespont
en van Damascus naar den Etna zwierf;
hier de fontein die naar het zenith sprong
en regenbogen naar de kusten wierp
van de moskee, de tempel en het kruis.
hier heeft het hart de hoge stem gehoord
waardoor Odysseus zich bekoren liet
en ’t woord dat Solon te Athene sprak;
en in de branding dezer kusten brak
de trots van Rome en van Babylon.
zoolang de europeesche wereld leeft
en, bloedend, droomt den roekeloozen droom
waarin het kruishout als een wijnstok rankt,
ruischt hier de bron, weeft boven deze zee
het lichten van den creatieven geest”.

H. MARSMAN.

Uit „Dichters van deze tijd”.

Het zou dunkt mij voor de samenleving gunstig zijn, als wij de maatstaven, waarmee wij de betekenis van onze medeburgers plegen te meten, zouden herzien. Wij zijn geneigd de verkeerde waarden het hoogst te schatten. Om maar eens improviserenderwijze een schaal op te zetten: wij waarderen macht boven geld, geld boven verstand en verstand boven goedheid. Het omgekeerde ware waarschijnlijk wenselijker.

Na deze eerste alinea moet ik even met de geachte lezer in debat gaan. H(z)ij heeft namelijk na het goedkeurend in zich opnemen van de eerste volzin bij de derde het voorhoofd gefronst en mij tegengeworpen: „Olala, brave man, daar vergist gij u! Mij gaat de goedheid bovenal, het verstand vind ik waardevol, geld gemakkelijk en macht veelal corrumperend. Zó zijn mijn maatstaven.”

Hierop roep ik dan kwasi-verbaasd uit: „Oja? En waarom tracht gij dan promotie te maken? Waarom trekt gij zo'n gewichtig gezicht als uw ondergeschikte nederig komt vragen of hij een half uurtje eerder naar huis mag? Waarom tracht gij lid van de gemeenteraad te worden of tweede secretaris van de buurtvereniging? Waarom? Zeg dat eens?

En waarom speelt er altijd enige naijver door uw bewondering, als gij langs prachtige landhuizen wandelt met kleurige bloemperken en belommerde terrassen? Waarom vult gij elke week weer het totoformulier in? Waarom dringt gij er bij de bestuurders van uw vakorganisatie op aan dat zij hun poot stijf houden in de salarisonderhandelingen? Waarom?

Ei zeg, waarom?

En waarom hebt gij, man, op het meisje uwer keuze indruk trachten te maken door het uitspreken van allerlei scherpzinnigheden? En waarom hebt gij, vrouw, toen een gezicht getrokken alsof u dat allemaal hevig interesseerde? Waarom zit gij op verjaardagen, bruiloften en partijen zo gaarne oeverloos te zwetsen over zaken, waarvan gij geen verstand hebt, zoals: de kernenergie, de pensioenwetgeving voor het overheidspersoneel, de garantieprijs van melk, de economie van Tanganjika, het repareren van uurwerken? Waarom stuurt gij uw kinderen naar scholen met veel huiswerk? Waarom, antwoordt mij, waarom? Omdat gij meent, neen, wij allemaal menen, dat dit begerenswaardig is en indruk maakt. En wij hopen, dat wij dan van de goedheid ook nog iets terecht kunnen brengen. Bij de opvoeding onzer kinderen verwachten wij, dat er een wonder zal geschieden en dat hun karaktertjes mooi en gaaf gevormd zullen worden bij het voorbeeld van onze eigen wrakke moraal die van compromissen aan elkaar hangt. Dat wonder zou een waar wonder zijn en het voltrekt zich dan ook nooit. Maar daarover maken wij ons geen zorgen, zolang onze kinderen de begeerde

diploma's maar weten te behalen, als ze later een goede, lees goedbetaalde, betrekking krijgen en, wie weet, het nog eens brengen tot burgemeester van Purmahorn". Dat roep ik dan allemaal, want dit is tenslotte mijn pagina en ik deel de spreektijd in. Hierna sluit ik de discussie, want aan een tweede termijn doen we hier niet.

Hoe kwam ik hier nu ook weer op? O ja, doordat er onlangs in ons land een poging is gedaan om een club te stichten van mensen met een hoog intelligentiequotiënt. Iedereen met een IQ van 130 en meer mag lid worden en de leden zullen dan in gezellige praatavondtjes proberen elkaar van de sokken te pruten.

Hebt gij ooit gehoord van een karakterquotiënt? Zou iemand het in zijn hoofd krijgen veel geld te investeren om een bureau te stichten, dat uitmaakt of iemand goed is? Geen kwestie van. Het geld zou er nooit uitkomen. Geen onderneming zou een aanzienlijk bedrag neerleggen om te weten of de gegadigde naar de goedbetaalde stafbetrekking met kans op promotie behalve slim, betrouwbaar, ijverig en volhardend ook nog goed is. Dat interesseert geen hond. Integendeel waarschijnlijk, wie goed is moet je niet in een stafbetrekking benoemen.

(Interruptie uit de zaal: „De geachte inleider heeft het zeker zelf nooit verder gebracht dan derde ondervloerenveger!") Op interrupties ga ik niet in.

Ik kan u slechts verzekeren, dat ik geen lid van die club met de hoge IQ's word. Om verschillende redenen niet.

1. Ik heb twee keer in mijn leven een intelligentietest met goed gevolg doorstaan. De eis werd gesteld, dat het IQ boven de 85 lag en dat lag het. Daardoor kon ik soldaat worden. Zonder zelfverheffing deel ik hier mee, dat ik zelfs korporaal had kunnen worden, als ik gewild had. Maar deze machtspositie heb ik niet begeerd.

Intussen ben ik nadien nimmer meer opgemeten en eerlijk gezegd durf ik nu niet meer. Ik bevind mij in de dalende lijn. Waarom zou ik mijzelf nu nog een teleurstelling gaan bereiden?

2. Gesprekken met mensen die bijeen gaan zitten om te laten zien hoe spits zij wel zijn, lijken mij geforceerd en verre van aantrekkelijk.

3. Ik herinner mij, dat een gezelschap bestaande uit Germanen met intelligentiequotiënten van 135, 140 en hoger, eens te Neurenberg terecht heeft gestaan en dan volkomen terecht. Hun glanzend IQ kon niet voorkomen, dat zij op de strop of levenslang werden getaxeerd. En nu wil ik niet zeggen, dat een hoog IQ persé naar de galg leidt, maar zulke dingen geven toch te denken.

Afsluitend wilde ik nog zeggen, dat iemand die niet machtig, rijk of slim is, daarom nog niet goed behoeft te zijn. Maar hij heeft wel meer kansen.

Ik heb gezegd.

lezingen voor de radio

zo. 11 nov. VARA 9.45 uur: Mevr. D. Heroma-Meilink: „Die nu geen huis heeft..”

zo. 18 nov. VARA 9.45 uur: G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”

zo. 25 nov. VARA 9.45 uur: J. H. P. Colpa: „Kind en levensovertuiging”